

М. В. ЯКУБОУСКІ, С. І. ЛАВОР

ЭПІЗААТАЛОГІЯ ПАРАЗІТОЗАУ БУЙНОЙ РАГАТАЙ ЖЫВЁЛЫ НА ЗАБРУДЖАНАЙ РАДЫЕНУКЛІДАМІ МЯСЦОВАСЦІ

Пры пападанні ў арганізм жывёлы радыенукліды ўступаюць у працэсы метабалізму, якія ўключаюць іх пранікненне, перамяшчэнне па асобных органах і тканках, дэпаніраванне і вывядзенне. Пранікненне радыенуклідаў залежыць ад узросту жывёлы, і ў вельмі маладых асобін для некаторых радыенуклідаў яно можа набліжацца да 100%. Напрыклад, у нованароджаных цялят, ягнят, казлянят і парасят пранікненне Sr^{90} адпаведна ў 11,6, 14,3, 15,3 і 5,1 раза больш інтэнсіўнае, чым у дарослай жывёлы [1].

Згодна з нашымі меркаваннямі, на забруджанай радыенуклідамі мясцовасці павінны змяняцца суадносіны ў сістэме паразіт—гаспадар

у сувязі з пэўнымі парушэннямі абмену рэчываў у арганізме жывёлы. Наяўныя літаратурныя даныя сведчаць пра тое, што ў зонах павышанай радыеактыўнасці ў людзей назіралася павышаная алергізацыя, павялічвалася колькасць некаторых вірусных, бактэрыяльных і гельмінтозных захворванняў.

Устаноўлена, што радыеактыўнае апраменьванне павышае заражанасць жывёлы і пашырае віды склад паразітаў [2]. Вядома, што забруджанне мясцовасці радыенуклідамі прыводзіць да павелічэння заражанасці рыжых палёвак гельмінтамі, прычым адбываецца рост як эктэнсіўнасці, так і інтэнсіўнасці заражэння іх нематодамі [3].

У сувязі з выказаным мы паставілі перад сабой мэту вывучыць распаўсюджанне некаторых паразітарных хвароб буйной рагатай жывёлы на забруджанай радыенуклідамі мясцовасці.

Матэрыялы і метады даследаванняў. Даследаванні праводзілі ў зонах радыеактыўнага забруджвання з узроўнем радыяцыі 1—15 Ки/км² (саўгас «Нараўлянскі», калгас імя XX парт'езда КПСС, калгас «Савецкая Беларусь» Нараўлянскага раёна, саўгас імя 60-годдзя Вялікага Кастрычніка Веткаўскага раёна, калгас імя Урыцкага Гомельскага раёна Гомельскай вобласці) і бліжкім да натуральнага (калгас імя Калініна, эксперыментальная база «Курасоўшчына» Мінскага раёна і эксперыментальная база «Зазер'е» Пухавіцкага раёна Мінскай вобласці), а таксама ў адзеле паразіталогіі БелНДІЭВ імя С. М. Вышалескага.

Для вывучэння сезоннай і ўзроставай дынамікі эймерыёзаў і крыптаспарыдыёзу буйной рагатай жывёлы, а таксама распаўсюджвання гэтых інвазій у залежнасці ад тэхналогіі абследавалі 1935 жывёлін, прыгатавалі і вывучылі 4069 прэпаратаў.

Выяўленне аацыст эймерыў у фекаліях жывёлы праводзілі па метаду Кацельнікава—Хрэнава (1974). Знойдзеныя аацысты эймерыў адмывалі вадаправоднай вадой пры цэнтрыфугаванні 1500 аб/мін на працягу 2 мін і праводзілі спаруляцыю ў 2,5%-ным раствору біхромату калію ў тэрмастаце пры тэмпературы 27 °С. Пры гэтым улічвалі спаруляцыі кожнага выдзеленага віду эймерыў.

Выяўленне аацыст крыптаспарыдый праводзілі метадам натыйнага мазка фекалій, фіксавалі вадкасю Нікіфарова і афарбоўвалі па Цыль—Нільсену.

Вынікі даследаванняў. У зоне радыеактыўнага забруджвання мясцовасці з узроўнем радыяцыі 1—15 Ки/км² эктэнсіўнасць інвазаваў эймерыямі ў цялят ва ўзросце 21 дзень, 1, 2, 3, 5, 6 мес, цялушак і кароў складала адпаведна 3,33%, 11,76, 2,19, 4,04, 8,51, 13,20, 10,0 і 6,77%. Адзінкавае выдзяленне эймерыў адзначалі ў двухмесячных цялят, ад адзінкавага да слабага (да 20 аацыст у полі зроку) — у цялят да 21 дня, 1 мес, 6 мес і кароў, слабае (20 аацыст у полі зроку) — у пяцімесячных цялят і цялушак, ад адзінкавага да сярэдняга (да 40 аацыст у полі зроку) — у трохмесячных цялят.

Пры гэтым вызначана пяць відаў эймерыў: *E. bovis*, *E. alabamensis*, *E. auburnensis*, *E. bukidnonensis*, *E. ellipsoidalis*, якія выдзяляліся адпаведна ў 37, 14, 3, 3 і 1 выпадку. Монаінвазія *E. bovis*, *E. alabamensis*, і *E. auburnensis* адзначалася адпаведна ў 30, 9 і 2 выпадках. Тройчы выдзелена спалучанае паразітаванне *E. bovis* і *E. alabamensis* і па аднаму разу спалучанае паразітаванне *E. bovis* + *E. alabamensis* + *E. bukidnonensis*; *E. bovis* + *E. ellipsoidalis*; *E. bukidnonensis* + *E. alabamensis*.

У цялят да 21 дня адзначалася монаінвазія *E. bovis*, у аднамесячных цялят — монаінвазіі *E. bovis*, *E. alabamensis* і *E. auburnensis* — адпаведна ў 6, 2 і 2 выпадках, у двухмесячных — монаінвазіі *E. bovis* і *E. alabamensis* (па 50%). У трохмесячных цялят адзначалася монаінвазія *E. alabamensis* у 3 выпадках і спалучанае паразітаванне *E. bovis* + *E. alabamensis* + *E. auburnensis* + *E. bukidnonensis*. У пяцімесячных

цялят визначаны монаінвазіі *E. bovis* і *E. alabamensis* і спалучанае паразітаванне *E. bovis*+*E. alabamensis*; *E. bovis*+*E. ellipsoidalis* і *E. alabamensis*+*E. bukidnonensis*, у шасцімесячных цялят назіраліся монаінвазіі *E. bovis*, *E. alabamensis* і спалучанае паразітаванне гэтых відаў эймерый. У цялушак адзначалася монаінвазія *E. bovis*, у кароў — у 12 выпадках монаінвазія *E. bovis* і спалучанае паразітаванне *E. bovis*+*E. alabamensis*+*T. bukidnonensis*.

Визначана, што ў зоне радыеактыўнага забруджвання з узроўнем радыяцыі 1—15 Ки/км² летам адзначалася заражэнне эймерыямі трох-, пяцімесячных цялят, цялушак і кароў. Экстэнсіўнасць інвазіі пры гэтым склала адпаведна 9,0, 7,14, 11,11 і 7,47%. Інтэнсіўнасць выдзялення аацыст эймерый у цялят і кароў была слабай, у цялушак — ад слабай да сярэдняй. Увосень экстэнсіўнасць інвазіі эймерыямі ў цялят 21-дзённага ўзросту склала 8,33%, у цялят ва ўзросце 1 мес — 15,78, у 5 мес — 9,67%, у цялушак і кароў — адпаведна 8,33 і 5,44%. У зімова-веснавы перыяд адзначалася інвазаванасць эймерыямі ў цялушак і кароў. Экстэнсіўнасць інвазіі пры гэтым склала адпаведна 4,00 і 13,72%. Інтэнсіўнасць выдзялення эймерый была слабай (да 20 аацыст у полі зроку).

Вывяўлена, што ў гэтай зоне на комплексах інтэнсіўнасць інвазіі эймерыямі ў сярэднім склала 6,20, на фермах — 7,45%, найбольшая экстэнсіўнасць інвазіі адзначалася ў абодвух выпадках у цялят ва ўзросце 1—6 мес. На комплексах выдзяляліся эймерыі чатырох відаў: *E. bovis*, *E. alabamensis*, *E. auburnensis*, *E. bukidnonensis*, а на фермах — толькі трох: *E. bovis*, *E. alabamensis*, *E. ellipsoidalis*.

Час, неабходны для спаруляцыі эймерый, у гэтай зоне для *E. bovis* склаў $59,04 \pm 3,84$ гадз, для *E. alabamensis* — $105,84 \pm 3,6$, для *E. auburnensis* — $54,72 \pm 1,68$, для *E. bukidnonensis* — $154,56 \pm 4,08$ і для *E. ellipsoidalis* — $154,56 \pm 0,17$ гадз.

У зоне з узроўнем радыяцыі, бліжкім да прыроднага, экстэнсіўнасць інвазіі эймерыямі ў цялят ва ўзросце 1, 2, 3, 4, 5 і 6 мес, цялушак і кароў склала адпаведна 5,00, 13,04, 61,81, 56,29, 21,81, 32,14, 35,59 і 6,31%. У цялят ва ўзросце 1 мес адзначаліся монаінвазіі *E. bovis* і *E. alabamensis* і спалучанае паразітаванне гэтых відаў эймерый.

У двухмесячных цялят адзначаліся монаінвазіі *E. bovis* і *E. alabamensis* і спалучанае паразітаванне гэтых відаў эймерый. У трохмесячных цялят адзначаліся монаінвазіі *E. bovis*, *E. alabamensis*, *E. auburnensis* і спалучанае паразітаванне *E. bovis*+*E. alabamensis*, у чатырохмесячных — монаінвазіі *E. bovis*, *E. alabamensis*, *E. auburnensis* і спалучанае паразітаванне *E. bovis*+*E. alabamensis*, у пяцімесячных — монаінвазіі *E. bovis*, *E. alabamensis*, *E. auburnensis* і спалучанае паразітаванне *E. bovis*+*E. alabamensis*, у шасцімесячных — монаінвазіі *E. bovis* і *E. alabamensis*, а таксама спалучанае паразітаванне *E. bovis*+*E. alabamensis*, *E. bovis*+*E. ellipsoidalis*, *E. alabamensis*+*E. ellipsoidalis*. У цялушак адзначаліся монаінвазіі *E. bovis*, *E. alabamensis*, *E. auburnensis* і спалучанае паразітаванне *E. bovis*+*E. alabamensis*, у кароў — монаінвазіі *E. bovis*, *E. alabamensis*, *E. auburnensis*, *E. bukidnonensis* і спалучанае паразітаванне *E. bovis*+*E. alabamensis*.

Высокая экстэнсіўнасць інвазіі эймерыямі ва ўсе сезоны года адзначалася ў трох-, чатырохмесячных цялят. З летняга, асенняга і да зімова-веснавога перыяду ў цялят ва ўзросце 3 мес яна склала адпаведна 100, 60 і 26,66% і ў цялят ва ўзросце 4 мес — 100, 43,66 і 48,38%. Высокая экстэнсіўнасць інвазіі эймерыямі ў зімова-веснавы перыяд адзначалася ў двухмесячных цялят — 44,11%.

Пры гэтым аналагічна, як і ў зоне з узроўнем радыяцыі 1—15 Ки/км², выдзялялася пяць відаў эймерый: *E. bovis*, *E. alabamensis*, *E. auburnensis*, *E. ellipsoidalis* і *E. bukidnonensis*. Летам адзначаліся монаінвазіі *E. bovis* і *E. auburnensis* у цялят ва ўзросце 3—5 мес, цялушак і кароў. Увосень монаінвазіі *E. bovis* назіраліся ў цялят ва ўзросце да 21 дня, 5—6 мес і ў кароў, монаінвазіі *E. alabamensis* — у цялят да

21 дня і 3—4 мес. Спалучанае паразітаванне *E. bovis*+*E. alabamensis* назіралася ў цялушак і кароў. Спалучэнні *E. bovis*+*E. alabamensis*+*E. ellipsoidalis* і *E. alabamensis*+*E. ellipsoidalis* адзначаліся толькі ў цялят ва ўзросце 6 мес.

Заражанасць эймерыямі на комплексах і фермах у зоне радыеактыўнага забруджвання з узроўнем радыяцыі, блізкім да прыроднага, склала адпаведна 22,01 і 12,88%. Найбольшая экстенсіўнасць заражэння на комплексах назіралася ў цялят ва ўзросце 3 і 4 мес і складала адпаведна 52,23 і 56,25%. Высокая экстенсіўнасць інвазіі на фермах таксама была ў цялят 3 і 4 мес (адпаведна 23,07 і 21,95%), аднак самая высокая — у 6 мес (26,92%).

Як на комплексах, так і на фермах выдзялялася па тры віды эймерый: *E. bovis*, *E. alabamensis* і *E. auburnensis* на комплексах і *E. bovis*, *E. alabamensis* і *E. bukidnonensis* на фермах. Часцей за ўсё сустракаліся монаінвазіі гэтых відаў.

У зоне з узроўнем радыяцыі 1—15 Ки/км² у 1 г фекалій спантанна інвазаванай жывёлы выдзялялася ў сярэднім 30,63±5,18 аацyst эймерый, у зоне з узроўнем радыяцыі, блізкім да прыроднага, — 14,79±2,05 аацyst эймерый (што прыкладна ў 2 разы менш, чым у зоне з узроўнем радыяцыі 1—15 Ки/км²). Час, неабходны для спарування *E. bovis* у гэтай зоне, склаў 59,76±1,68 гадз, для *E. alabamensis* — 104,16±2,16 гадз.

Пры вывучэнні ўзроставай дынамікі крыптаспарыдыёзу ўстаноўлена, што ў зоне з узроўнем радыяцыі 1—15 Ки/км² крыптаспарыдыі выдзяляліся ў цялят ва ўзросце да 21 дня, 2 і 5—6 мес, цялушак і кароў; экстенсіўнасць інвазіі пры гэтым складала адпаведна 0,79%, 3,36, 0,61, 1,75 і 2,05%. Найбольшая экстенсіўнасць інвазіі адзначалася ў цялят ва ўзросце 2 мес. Найбольшая інтэнсіўнасць выдзялення адзначалася ў гэтых жа цялят: ад адзінкавай да высокай (да 40 аацyst у полі зроку). У астатніх узроставых груп жывёлы інтэнсіўнасць выдзялення была ад адзінкавай да слабай (да 10 аацyst у полі зроку).

Пры вывучэнні сезоннай дынамікі крыптаспарыдыёзу ўстаноўлена, што ў гэтай зоне найбольшая экстенсіўнасць інвазіі крыптаспарыдыямі летам складала 1,33% пры адзінкавай інтэнсіўнасці выдзялення, увосень — 1,16% пры слабай (да 10 аацyst у полі зроку) інтэнсіўнасці выдзялення і ў зімова-веснавы перыяд — 0,92% пры інтэнсіўнасці выдзялення ад адзінкавай да высокай (больш за 20 аацyst у полі зроку). Найбольшыя экстенсіўнасць інвазіі і інтэнсіўнасць выдзялення аацyst адзначаліся ў двухмесячных цялят.

Экстенсіўнасць інвазіі крыптаспарыдыямі ў гэтай зоне на комплексах складала 1,32, на фермах — 1,06%. Найбольшае заражэнне адзначалася ў двухмесячных цялят: на комплексах і фермах — адпаведна 4,54 і 3,19%.

У зоне з узроўнем радыяцыі, блізкім да прыроднага, крыптаспарыдыі выдзяляліся ў цялят да 21 дня, у 1, 2, 3 і 4 мес. Экстенсіўнасць інвазіі складала адпаведна 9,52, 2,38, 1,16 і 4,87%.

Пры вывучэнні сезоннай дынамікі крыптаспарыдыёзу буйной рагатай жывёлы ўстаноўлена, што ў гэтай зоне летам аацystы крыптаспарыдыі не выдзяляліся. Экстенсіўнасць інвазіі крыптаспарыдыямі вырасла ўвосень да 9,41, у зімова-веснавы перыяд — да 4,09% пры інтэнсіўнасці выдзялення ад адзінкавай да сярэдняй (да 20 аацyst у полі зроку) (табліца). Экстенсіўнасць інвазіі крыптаспарыдыямі на комплексах і фермах складала адпаведна 0,66 і 5,09%. Найбольшая экстенсіўнасць інвазіі адзначалася ў цялят да 21-дзённага ўзросту: адпаведна на комплексах і фермах 3,03 і 33,33%.

У зоне з узроўнем радыяцыі 1—15 Ки/км² у 1 г фекалій спантанна інвазаванай жывёлы выдзялялася ў сярэднім 141,83±26,52 аацyst крыптаспарыдыі; у зоне з узроўнем радыяцыі, блізкім да прыроднага, — 70,91±15,09 аацyst, што ў 2 разы менш. У абедзвюх зонах адзначалася пераважнае выдзяленне таўстасценных аацyst крыптаспарыдыі.

Сезонная динамика крытаспарыдыёзу буйной рагатай жывёлы ў зоне радыеактыўнага забруджвання мясцовасці з узроўнем радыяцыі 1—15 Ки/км²

Узрост	Лета			Восень			Зіма-вясна			Усяго		
	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III
Да 21 дня	20			45	1	2,22	61			126	1	0,79
1 мес	16			29			38			83		
2 мес	25	1	4,00	39	1	2,56	55	2	3,63	119	4	3,36
3 мес	15			36			67			118		
4 мес	25			43			59			127		
5 мес	36			63			63	1	1,58	162	1	0,61
6 мес	9			9			39	1	7,69	57	1	1,75
Цялушкі	19			34						53		
Каровы	60	2	3,33	132	3	2,27	51			243	5	2,05
Усяго	225	3	1,33	430	5	1,16	433	4	0,92	1088	12	1,10

Заўвага. I — абследавана галоў, II — сярод іх інвазавана, III — эктэнсіўнасць інвазіі, %.

У гэтых жа зонах пры даследаванні 450 прэпаратаў крывапаразітаў не выдзелена, а значыць, меркаваць пра ўплыў узроўню радыяцыі і тэхналогіі на заражанасць буйной рагатай жывёлы гэтымі паразітамі не ўяўляецца магчымым.

Вывады

1. У зоне радыеактыўнага забруджвання з узроўнем радыяцыі 1—15 Ки/км² у буйной рагатай жывёлы выдзелена пяць відаў эймерыяў: *E. bovis*, *E. alabamensis*, *E. auburnensis*, *E. bukidnonensis* і *E. ellipsoidalis*.

2. Праведзеныя ў параўнальным аспекце даследаванні буйной рагатай жывёлы на заражанасць некаторымі прасцейшымі паказалі, што існуе пэнае адрозненне паміж інвазаванасцю жывёлы ў зоне радыеактыўнага забруджвання і ў зоне з узроўнем радыяцыі, бліжкім да прыроднага. Так, пры забруджванні 1—15 Ки/км² інтэнсіўнасць інвазавання буйной рагатай жывёлы эймерыямі была ў 2 разы больш высокай, чым у зоне з узроўнем радыяцыі, бліжкім да прыроднага.

3. Інтэнсіўнасць выдзялення аацыст крытаспарыдзый у буйной рагатай жывёлы ў зоне з узроўнем радыяцыі 1—15 Ки/км² была ў 2 разы больш высокай у параўнанні з зонай з узроўнем радыяцыі, бліжкім да прыроднага.

Summary

Prevalence of *Eimeria* and *Cryptosporidium* spp in cattle was studied in districts with 1—15 Ки/Кm² radiation levels and in districts where radiation level was similar to natural one. In districts with radionuclide pollution animals were observed to be more severely infected by parasitic protozoa.

Літаратура

1. Сельскахозяйственная радыёэкалогія / Под ред. акад. ВАСХНИЛ Р. М. Алексина и акад. ВАСХНИЛ Н. А. Корнеева. М., 1991. С. 94—98.
2. Ефремова Г. А. и др. // Тез докл. I Всесоюз. радиобиол. съезда. Москва, 21—27 авг. 1989. Пушино, 1989. Т. 2. С. 445—446.
3. Пильгунов А. Н., Ларченко Т. Т. // Гельминты животных. М., 1991. С. 92—95.

БелНДІЭВ імя С. М. Вышалескага

Паступіў у рэдакцыю
20.10.92